

Transportegnethed små drøvtyggere

© iStock/miastrzebski

Introduktion

Transport af mindre drøvtyggere kan føre til lidelser, tilskadekomst eller endda død for dyrene, hvis den ikke planlægges og udføres korrekt. Får og geder er sociale dyr, der lever i flok, og de bør flyttes i grupper. Mange risici for dyrevelfærden kan mindskes ved at sørge for passende faciliteter og udstyr til håndtering og transport (også med hensyn til de aktuelle vejrforhold). Desuden kan tilstrækkelig uddannelse og tilsyn med virksomhedsledere, ansatte og chauffører bidrage til at minimere velfærdsproblemer. At sikre, at kun sunde dyr læsses, er det vigtigste aspekt i opretholdelsen af velfærden under hele transporten. De mest alvorlige velfærdsproblemer i forbindelse med transport forekommer hos (han)lam og kid fra mælkeproduktionen samt udsatte avlsdyr. Får har en tendens til ikke at vise tegn på ubehag, og derfor er det en særlig udfordring at vurdere deres egnethed til transport. For yderligere information om begrebet transportegnethed henvises til **det tematiske faktaark "Transportegnethed"**.

Lovmæssige krav

Rådets forordning (EF) nr. 1/2005 af 22. december 2004 om beskyttelse af dyr under transport.

"Ingen dyr må transporteres, medmindre de er egnede til den påtænkte transport [...]."

(Bilag I, kapitel I, 1.)

"Tilskadekomne dyr og dyr, som har fysiologiske skavanker eller undergår en patologisk proces, betragtes som ikke egnede til transport [...]."

(Bilag I, kapitel I, punkt 2.)

"Syge eller tilskadekomne dyr kan dog betragtes som egnede til transport, såfremt de (a) er lettere tilskadekomne eller syge og ikke vil blive påført yderligere lidelser som følge af transporten; i tvivlstilfælde skal der anmodes om veterinærrådgivning [...]."

(Bilag I, kapitel I, 3.)

"Dyr, der bliver syge eller kommer til skade under transport, skal adskilles fra de andre dyr og ydes førstehjælp, [...] underkastes passende dyrlægebehandling og om nødvendigt nødslægtes eller aflives [...]."

(Bilag I, kapitel I, 4.)

"Diegivende kvæg, får og geder, som ikke beføres sammen med deres afkom, skal malkes med højst 12 timers mellemrum."

(Bilag I, kapitel I, 6.)

Metode

Før dyrene læsses til transport, skal deres egnethed til den planlagte rejse verificeres. Inspektionen bør omfatte en grundig vurdering af dyrebaserede sundheds- og velfærdsindikatorer. Dette vil reducere risikoen for, at dyrene lider af velfærdsproblemer eller ikke overlever transporten. Dyrebaserede indikatorer såvel som registreringer på gården skal vedrøre:

- Tilskadekomst
- Fysiologisk svaghed
- Patologisk proces

I alle tilfælde, hvor der er tvivl om dyrets egnethed til transport, skal der indhentes dyrlægerådgivning.

Tilskadekomst

Dyr, der er kommet til skade, skal ikke betragtes som egnede til transport, bortset fra mindre skader, hvor transport ikke vil medføre yderligere lidelse. Følgende afsnit beskriver forhold relateret til skader, der gør dyr uegnede til transport.

Skade	Beskrivelse af dyrebaseret indikator	Resultater der gør dyrene uegnede til transport
<p>Sår</p> <p>Fravær af vitale ressourcer (f.eks. på grund af dårlig ventilation, uhensigtsmæssig temperatur, foder, vand)</p>	<p>Hvis et dyr har et alvorligt åbent sår (bryst-, bug- eller kraniehule), et genåbnet operationssår, et stort inficeret sår, et stort sår, der forstyrrer kropsoverfladens integritet (hud, slimhinde eller muskel er skåret over), eller en alvorlig blødning, skal det betragtes som uegnet til transport.</p> <p>Fraværet af livsvigtige ressourcer kan vurderes ud fra tegn på besværet vejrtrækning, varme- eller kuldestress eller dehydrering;</p> <p>Gisp defineres som vejrtrækning med åben mund i korte gisp.</p> <p>Rystelser defineres som langsomme og uregelmæssige vibrationer i en kropsdel eller i kroppen som helhed.</p> <p>Især hos geder er synlige tegn på sved på huden våde dyr, tørrede svedpletter eller saltaflejringer.</p>	<p>F.eks. dybe eller gabende sår, kraftig blødning, åben byld, forfrysninger, penisskade, knoglebrud</p> <p>Varmestress: konstant hiven efter vejret, hurtig (overfladisk) vejrtrækning, svaghed, manglende evne til at stå op, forhøjet rektaltemperatur</p> <p>Kuldestress: ryster, kryber sammen, søger ly, kolde ekstremiteter; får: overfladisk vejrtrækning; geder: skærer tænder, øget foderindtag;</p> <p>Dehydrering: indsunkne og/eller matte øjne, tørre/klistrede slimhinder, stram hud, sløvhed; da får udviser bemærkelsesværdig modstandsdygtighed over for vandmangel og først vil vise tegn på dehydrering efter ca. 4 dage uden adgang til drikkevand, kræver det øjeblikkelig handling.</p>

Fysiologisk svaghed

Dyr, der udviser fysiologisk svaghed, skal ikke betragtes som egnede til transport, medmindre transporten ikke vil medføre yderligere lidelse. Følgende afsnit beskriver kropslige tilstande relateret til fysiologisk svaghed, der gør dyr uegnede til transport.

Fysiologisk svaghed	Beskrivelse af dyrebaseret indikator	Resultater der gør dyrene uegnede til transport
Huld	Et dyr i dårligt huld er sandsynligvis mere modtageligt for stressfaktorer under transport, og derfor anses ekstremt tynde dyr ikke for at være egnede til transport.	BCS < 2,0 på en skala fra 1 til 5: Får: Ved palpation er tørntappe skarpe og fremtrædende og kan nemt mærkes, intet fedtlag over lænden, lændemusklene er meget lav, tværtappene er skarpe og nemme at føre fingrene ind under; Geder: rygsøjlen er tydelig, dyb fordybning mellem hver ryghvirvel, tværtappene danner en sammenhængende hylde, intet fedt og kun lidt muskler mellem toppen af rygsøjlen og tværtappene, ribbenene er tydelige, brystbenets brusk kan let mærkes.
Ude af stand til at bevæge sig selvstændigt uden smerter eller gå uden hjælp	Hvis et dyrs vægt i stående stilling ikke er ligeligt fordelt på alle fire lemmer, som ses ved gentagne vægtforskydninger mellem benene eller permanent aflastning af ét ben, eller hvis der observeres modvilje mod at bære vægt under gang, er det højst usandsynligt, at et dyr er i stand til at bevæge sig uden smerter og dyret er dermed uegnet til transport.	Får: Halthedsscore ¹ ≥ 2 på en skala fra 0 til 6: Forkortelse af skridt, nikkende/flakkende hoved, ude af stand til at bære vægten på det berørte ben, kan gå på knæ, liggende stilling, modvilje mod at stå eller bevæge sig; Geder: Halthedsscore ² ≥ 3 på en skala fra 1 til 5: Haltende, ude af stand til at bære vægt på alle fire ben, kan gå på knæ eller med strakte lemmer uden at bøje leddene.
Udmattelse	Et dyr, der viser tegn på alvorlig træthed eller udmattelse, er ikke egnet til transport.	Modvilje mod at bevæge sig eller stå, anstrengt vejrtrækning, stor trang til at hvile i liggende stilling
Ude af stand til at rejse sig	Et dyr betragtes som immobil, når det ikke kan rejse sig eller ikke er i stand til at stå ved egen hjælp, men stadig er i live. Et dyr i en sådan tilstand er uegnet til transport.	Dyret er ude af stand til at rejse sig eller stå ved egen hjælp

¹Kaler, J., Wassink, G. J., & Green, L. E. (2009). Pålideligheden mellem og inden for observatører af en scoringsskala for bevægelse hos får. *The Veterinary Journal*, 180(2), 189-194. <https://doi.org/10.1016/j.tvjl.2007.12.028>

²Det nationale råd for pasning af landbrugsdyr. (2022). Retningslinjer for pasning og håndtering af geder (s. 142). National Farm Animal Care Council. https://www.nfacc.ca/pdfs/codes/goat/Goat%20Code%2022_Final.pdf

Fysiologisk svaghed

Fysiologisk svaghed fortsat	Beskrivelse af dyrebaseret indikator	Resultater der gør dyrene uegnede til transport
Drægtighedsstatus	Hundyr, hvor 90 % eller mere af den forventede drægtighedsperiode allerede er gået, eller hundyr, der har født i den foregående uge.	I de sidste 15 dage af drægtigheden, beregnet ud fra henholdsvis datoen for parring og den første uge efter fødslen.
Nyfødt	Generelt er lam, der er under en uge gamle, ikke egnede til transport, medmindre de transporteres mindre end 100 km. Desuden må lam og kid, hvor navlen ikke er komplet afhelet (dvs. ardannelse i navlesåret), ikke transporteres.	Navlestumpen sidder fast, eller sårskorpen på navlesåret er synlig; Fødselsdato inden for de seneste 7 dage

Patologisk proces

Dyr, der undergår en patologisk proces, anses ikke for at være egnede til transport, medmindre de kun er let tilskadekomne/syge, og transport ikke vil medføre yderligere lidelse. Følgende afsnit beskriver forhold relateret til en patologisk proces, der gør dyr uegnede til transport.

Patologisk proces	Beskrivelse af dyrebaseret indikator	Resultater der gør dyrene uegnede til transport
Hævelse	Dyr med unormale kropslige fremspring eller lokale hævelser, der forårsager smerte, skal ikke betragtes som egnede til transport.	Forstørrelse af kropsdel, der forårsager smerte, f.eks. byld, brok
Prolaps	Prolaps henviser til fremtrængning af et organ, som resulterer i, at et dyr ikke længere er egnet til transport.	Enhver prolaps (rectum, vagina, uterus)
Nedsat syn	Blinde dyr virker desorienterede, skræmte og stressede og er ikke egnede til transport.	Blind på begge øjne
Diarré	Voldsom diarré med alvorlig forstyrrelse af almentilstanden og stor risiko for dehydrering, hvilket gør dyrene uegnede til transport.	Løs, vandig afføring, overdreven tilsmudsning af bagparten, dehydrering
Udsondringer	Tydeligt purulent udflåd er et tegn på akut betændelse, som gør dyrene uegnede til transport. I sådanne tilfælde er det tvivlsomt, om et dyr er egnet til slagting.	Tydeligt purulent udflåd fra øjne, næse eller vulva
Respiratoriske lidelser	Dyr med tegn på besværet eller vanskelig vejrtrækning, ofte i forbindelse med tegn på generel lidelse såsom strakt hals, er uegnede til transport.	Lungebetændelse, øget vejrtrækningsfrekvens, besværet vejrtrækning, pusten, vejrtrækning med åben mund, hoste
Oppustet vom	Dyr, der er oppustede i en sådan grad, at de udviser tegn på ubehag eller svaghed, er ikke egnede til transport.	Oppustet vom
Afvigende adfærd	En generaliseret lidelse i nervesystemet, der resulterer i afvigende eller farlig adfærd, gør dyrene uegnede til transport.	Desorientering, tvungne bevægelser, aggressiv adfærd
Fejlstilling af ben	(Medfødte) misdannelser af benene eller stærkt forvoksede klove udgør en stor risiko for skader og er sandsynligvis forbundet med smerte, hvilket gør dyrene uegnede til transport.	Halthedsscore (se ovenfor), vægten er ikke ligeligt fordelt på alle fire lemmer
Ledlidelser	Gigt er en smertefuld tilstand, som gør dyrene uegnede til transport.	Halthedsscore (se ovenfor), vægten er ikke ligeligt fordelt på alle fire lemmer;
Tilbageholdt efterbyrd	At efterbyrden ikke kommer helt ud indikerer, at dyret enten er mindre end 1 uge efter fødslen eller har en langvarig metritisk lidelse.	Synlig efterbyrd
Yverforandringer	Klinisk mastitis (akut betændelse i mælkekirtlen), hævet/opsvulmet yver eller koldbrand i yveret er smertefulde tilstande, der gør dyrene uegnede til transport.	Yveret bliver hævet, rødt og smertefuldt, og de ramte dyr ser trætte ud, taber sig og får forhøjet kropstemperatur;

Patologisk proces

Patologisk proces fortsat	Beskrivelse af dyrebaseret indikator	Resultater der gør dyrene uegnede til transport
Hypo-/Hypertermi	Dyr med en kropstemperatur uden for de fysiologiske grænser er uegnede til transport.	Feber: hos får rektaltemperatur > 39,6 °C; hos geder rektaltemperatur > 41 °C Hypotermi: rektal temperatur < 37 °C
Navlebetændelse	Betændelse i navlen hos nyfødte eller unge lam/kid gør dyret uegnet til transport. Navlesyge hos får fører ofte til levernekrobacillose (efter 10-14 dage) eller septisk peritonitis (inden for fem dage efter fødslen), og begge tilstande er dødelige. Hos geder viser navlesyge sig typisk som "ledsyge", hvor flere led svulmer op og bliver varme og smertefulde.	Får: kedelig, nedstemt, dårligt huld og svag, krum ryg, sænket hoved; Geder: hævede, varme og smertefulde led

Anbefaling til inspektion

- Hvert dyrs egnethed til transport skal vurderes før pålæsning.
- Smertevurdering (se bilag) kan bruges til at støtte beslutningstagningen om et dyrs egnethed til transport i forbindelse med smertefulde tilstande (f.eks. sår, hævelser, oppustet vom, led- og yverforandringer, navlebetændelse).
- Hvis der er tvivl om et dyrs egnethed til transport, skal der altid søges dyrlægerådgivning.

Bilag

Vurdering af smerte

Vurdering af den samlede smertescore kan bruges til at støtte beslutningstagningen om et dyrs egnethed til transport i forbindelse med smertefulde tilstande (f.eks. sår, hævelser, oppustet vom, led- og yverforandringer, navlebetændelse).

Nedenfor er der udarbejdet smertevurderingsskemaer med grimasseskalaer til får og geder. Hvis dyrene viser tydelige tegn på smerte, er de måske ikke egnede til transport.

Skala for ansigtsudtryk ved smerter hos får

Se McLennan et al. (2016) for en beskrivelse af skalaen for smerteansigtsudtryk hos får.

Tablet 1: Vurdering af den samlede smertescore hos får ved hjælp af sheep pain facial expression scale (McLennan et al., 2016). Dyr, der viser tydelige tegn på smerte, er måske ikke egnede til transport.

Afvigelser i ansigtsområder	Score
Opstramning af øjenhuler	Ikke til stede ☐ (0)
	Delvist til stede ☐ (1)
	Til stede ☐ (2)
Spænding i kinden (masseter-musklen)	Ikke til stede ☐ (0)
	Delvist til stede ☐ (1)
	Til stede ☐ (2)
Unormal position af øret	Ikke til stede ☐ (0)
	Delvist til stede ☐ (1)
	Til stede ☐ (2)
Unormal læbe- og kæbeprofil	Ikke til stede ☐ (0)
	Delvist til stede ☐ (1)
	Til stede ☐ (2)
Unormal form på næsebor og philtrum	Ikke til stede ☐ (0)
	Delvist til stede ☐ (1)
	Til stede ☐ (2)
Samlet smertescore	_____ (ud af højst 10)

Skala for gedegrimasser

Ørets position

Symmetrisk/forud (0)

Asymmetrisk (1)

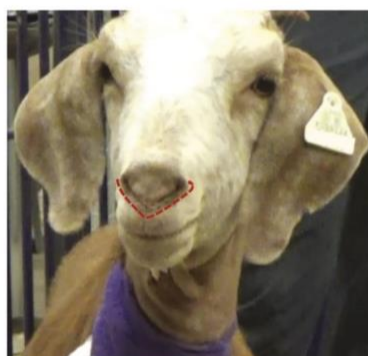
Bagudrettet (2)

Ørebasis placeret fremad, vinkel på pinnæ varierer efter øretype

Det ene øre sidder bagud eller i en anden vinkel end det andet

Begge ører sidder bagudrettet

Næseborets form og udspiling

U-formet/dilaterede (0)

Mellemliggende form/udvidelse (1)

V-formet/sammensnævret (2)

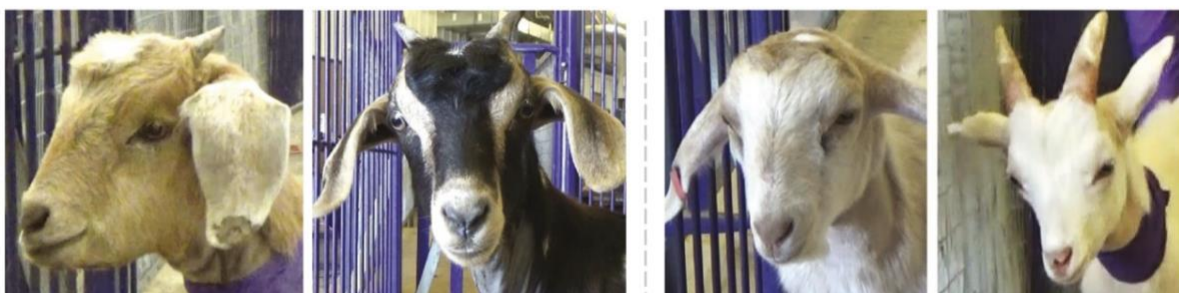
U-formet næsebor og philtrum-profil, næseborene er afslappede/dilaterede

Delvist buet/delvist vinklet næsebor, næseborene er noget sammensnævrede

V-formet næsebor og philtrum-profil, sammensnævrede næsebor

Figur 1: Gedegrimasseskalaen med fire ansigtsbevægelses-områder udviklet af Weeder et al. (2023).

Skala for gedegrimasser, fortsat

Spændinger
omkring øjenhulen

Afslappet eller opmærksom (0)

Tilbagetrukket eller stram (1)

Ingen spændinger omkring øjenhulen, øjnene er helt eller overvejende åbne, der kan være øjenhvide eller udbuling

Øjenåbningen er mere end halvt lukket spændinger omkring øjenhulen, virker generelt uopmærksom på omgivelserne

Opspænding af
kinden

Fraværende (0)

Spændt (1)

afslappet kind med få eller ingen spændingslinjer

Sammenbidt kæbe resulterer i øget spænding i masseter-musklen, hvilket får kinden til at bule ud. Der kan også være spændingslinjer ved kindbuen under øjet.

Figur 1 (fortsat): Gedegrimasseskalaen med fire ansigtsbevægelsesområder udviklet af Weeder et al. (2023).

Tabel 2: Vurdering af den samlede smertescore hos geder ved hjælp af gedegrimasseskalaen (Weeder et al., 2023). Dyr, der viser tydelige tegn på smerte, er måske ikke egnede til transport.

Afvigelser i ansigtsområder	Score
Position af øret	Symmetrisk fremadrettet ☐ (0)
	Asymmetrisk ☐ (1)
	Bagudrettet ☐ (2)
Form og udspilen af næsebor	U-formet/udspilet ☐ (0)
	Mellemliggende form/udvidelse ☐ (1)
	V-formet/sammentrukket ☐ (2)
Spændinger omkring øjne	Afslappet eller vågen ☐ (0)
	Trækkes tilbage eller strammes ☐ (1)
Spændinger i kinderne	Fraværende ☐ (0)
	Spændt ☐ (1)
Samlet smertescore	_____ (ud af maksimalt 6)

Referencer

- McLennan, K. M., Rebelo, C. J. B., Corke, M. J., Holmes, M. A., Leach, M. C., & Constantino-Casas, F. (2016). Development of a facial expression scale using footrot and mastitis as models of pain in sheep. *Applied Animal Behaviour Science*, 176, 19–26. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.applanim.2016.01.007>
- Weeder, M. M., Kleinhenz, M. D., Reppert, E. J., Fritz, B. R., Viscardi, A. V., Montgomery, S. R., Martin, M. S., Curtis, A. K., Leslie, A. A., Lou, M. E., Hall, M. G., & Coetzee, J. F. (2023). Optimal lameness induction model development using amphotericin B in meat goats. *Translational Animal Science*, 7(1), txad105. <https://doi.org/10.1093/tas/txad105>